

Vijftig jaar *Justitiële verkenningen*: een gesprek met Hans Boutellier en Marit Scheepmaker

*Wim Bernasco en Bob van der Vecht**

De 50ste verjaardag van *Justitiële verkenningen* vormt de aanleiding om terug te blikken en vooruit te kijken met Hans Boutellier en Marit Scheepmaker. In dienst van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum (WODC)¹ hebben zij lange tijd als hoofdredacteur aan het roer gestaan van *Justitiële verkenningen* (hierna: Jv), en speelden zij een belangrijke rol bij het uitzetten van de koers van het tijdschrift. Hans was van 1985 tot 1995 (hoofd)redacteur, Marit van 2002 tot 2022.² In een uitgebreid dubbelinterview spreken Hans en Marit over hun persoonlijke ervaringen en over de doelen en doelgroepen van Jv. Ook reflecteren zij op de veranderingen die het tijdschrift heeft doorlopen, en delen zij hun gezichtspunten over de waarde van Jv voor beleid en samenleving en over nieuwe manieren om in de toekomst de inhoud onder de aandacht te blijven brengen.

Het gesprek laat zien dat Jv een belangrijke rol speelde in de loopbaan van Hans en Marit. Het toont ook hoeveel waarde het tijdschrift heeft voor beleidsontwikkeling op het brede terrein van justitie en veiligheid. Door vanuit een pluriform perspectief wetenschappelijke kennis over belangrijke thema's te bundelen en toegankelijk te maken, heeft Jv behalve een documenterende ook een agenderende functie ontwikkeld.

* Prof. dr. W. Bernasco is senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) en bijzonder hoogleraar Stedelijke Geografie van Criminaliteit en Veiligheid aan de Universiteit van Amsterdam. Dr. B. van der Vecht is gepromoveerd in de kunstmatige intelligentie en analist bij de Nederlandse Arbeidsinspectie (NLA).

1 Sinds 2024: Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum.

2 Tussen 1995 en 2002 was Bas van Stokkom hoofdredacteur. Sinds 2022 bestaat de functie van hoofdredacteur niet meer, en worden de taken gezamenlijk uitgevoerd door de redactieleiden en een redactiesecretaris/eindredacteur.

De betekenis van *Justitiële verkenningen* voor de hoofdredacteurs

Hans en Marit kwamen vanuit verschillende achtergronden bij Jv terecht. Zij kijken terug op hun sollicitatie en op wat Jv voor hun professionele ontwikkeling heeft betekend.

Hans: 'De functie van aanvankelijk redacteur kwam destijds voor mij echt als een godsgeschenk. Ik had toen geen baan. Het was sowieso een periode van grote werkloosheid. En toen werd ik uit een groep van wel 150 sollicitanten geplukt. Vanwege drie dingen denk ik: ik had op vrijwillige basis redactionele ervaring opgedaan bij het tijdschrift *Psychologie & Maatschappij*, ik had een uitgeverijcursus gedaan, en ik was afgestudeerd op jeugdcriminaliteit. Dat ik hoofdredacteur kon worden, en in dit kennisdomein, dat vond ik fantastisch. Dat enthousiasme is eigenlijk heel lang gebleven. Ik heb het altijd mijn tweede studie genoemd, want door de themanummers kon ik me steeds opnieuw verdiepen in een onderwerp en leerde ik de mensen kennen die er iets over te zeggen hadden. En op een gegeven moment had ik ook de ruimte om zelf artikelen te gaan schrijven, ook in Jv.'

Marit: 'Na mijn studie politicologie heb ik in de dagbladjournalistiek gewerkt en bij een internationaal persbureau. Vervolgens ben ik als freelancer aan de slag gegaan. Dat beviel lange tijd heel goed, maar op een gegeven moment begon ik me toch af te vragen: ga ik zo nog jaren door met stukje na stukje na stukje schrijven? Toen ben ik rechten gaan studeren aan de Universiteit Leiden en kon ik tijdens mijn studie ook al aan de slag als universitair docent. Maar toen de vacature voor Jv voorbijkwam, realiseerde ik me dat dit precies was wat bij mij paste. Een tijdschrift maken vind ik al van jongs af aan leuk, op mijn twaalfde begon ik mijn eerste blaadje. Ik heb op de universiteit heel veel geleerd en het naar mijn zin gehad, maar hoofdredacteur zijn leek mij toch leuker. Ik was toen nog een groentje op het gebied van justitie, maar had al veel journalistieke ervaring. Op de een of andere manier leek het erop alsof ze iemand zochten met een brede kijk, breder dan alleen justitie. In het begin twijfelde ik wel eens of de ideeën die ik bij de redactieraad aandroeg wel voldoende "justitieel" waren, maar ze waren altijd ontzettend positief en moedigden me aan om naar justitie te kijken in de context van de samenleving als geheel. Dat sloot uiteindelijk precies aan bij hoe ik invulling wilde geven aan het tijdschrift.'

Missie en doelgroepen

Een gesprek over Jv gaat al gauw over existentiële vragen: Waarom bestaat Jv en voor welke doelgroepen? En zijn doelen en doelgroepen in de loop der tijd veranderd?

Hans: ‘De grondlegger van het WODC, Wouter Buikhuisen, wilde dat het justitiebeleid meer wetenschappelijk geïnformeerd zou worden. Dat gebeurde doordat het WODC zelf onderzoek deed en liet doen, maar daarnaast bleef er een sterke behoefte om de kennis die zich op dit onderwerp in de jaren zeventig en tachtig snel ontwikkelde meer in huis te krijgen. Jv had daarom echt een documentatiefunctie. Dat was ook nog zo toen ik hoofdredacteur werd. Wat erin verscheen, waren vooral samenvattingen van artikelen die geselecteerd werden uit relevante wetenschappelijke tijdschriften of een enkel artikel van een WODC-onderzoeker. Af en toe werd er een artikel volledig vertaald, of werden er uitgebreide samenvattingen gemaakt rond bepaalde thema’s. Ik heb toen voorgesteld er een echt tijdschrift van te maken met oorspronkelijke artikelen en een redactioneel beleid waarin auteurs worden uitgenodigd, vanuit de verwachting dat we met een thematische aanpak en speciaal voor Jv geschreven artikelen beter zouden kunnen bijdragen aan het beleid.’

Toen Marit in 2002 als hoofdredacteur aantrad, was zowel de documentatiefunctie als de gerichtheid op het beleid nog aanwezig, maar waren het doel en de doelgroep zich al aan het verbreden.

Marit: ‘Jv richtte zich niet meer uitsluitend op beleidsambtenaren en professionals op het justitieterrein, maar steeds meer op iedereen in Nederland die daar interesse voor had.’

Naast de thematische aanpak en het opvallend kleine, smalle formaat van het tijdschrift, is pluriformiteit door de jaren heen een belangrijke eigenschap geweest van Jv. Tijdens het hoofdredacteurschap van Hans kwam die pluriformiteit vooral tot uitdrukking doordat het tijdschrift openstond voor bijdragen vanuit uiteenlopende wetenschappelijke en maatschappelijke visies.

Hans: ‘Toen ik in 1985 begon, was de criminologie erg gepolitiseerd. Er was veel strijd tussen de kritische criminologie en de zogenoemde “gouvernementele criminologie”, waartoe ook het WODC gerekend werd. Ik voelde mezelf echter geen gouvernementele criminoloog.

Mijn streven was juist om het tijdschrift pluriform te laten zijn.

Daarom wilde ik ook graag die kritische auteurs aan het woord laten in

Jv, bijvoorbeeld auteurs als Frank Bovenkerk of René van Swaaningen. En die schreven er uiteindelijk ook in, al waren ze soms in eerste instantie wat argwanend.'

Tijdens Marits hoofdredacteurschap veranderde deze pluriformiteit niet, maar was het klimaat in de criminologie veel minder gepolitiseerd dan daarvoor. De toenemende pluriformiteit kwam in deze periode vooral tot uitdrukking door de verbreding van de behandelde thema's en daarmee van het lezerspubliek, en door de grotere inbreng vanuit de praktijk van het justitiële werkveld.

Marit: 'Omdat Jv destijds negen keer per jaar uitkwam, lieten we heel regelmatig wat van ons horen. Door al die verschillende themanummers leerden lezers het hele justitieveld kennen. Er verschenen themanummers waarin ook artikelen uit de praktijk stonden. We hebben bijvoorbeeld een themanummer gemaakt met de titel "Berichten van de werkvloer", waarin iemand die in een tbs-kliniek werkte aan het woord kwam. Bij sommige onderwerpen is dat nuttig. Maar als we het hebben over de bruggen die Jv wil slaan tussen wetenschap, beleid en praktijk, dan komen de bijdragen vanuit de wetenschap wel op nummer één.'

Relatie met het WODC

Jv is een uitgave vanuit het WODC, en zowel Hans als Marit was als hoofdredacteur ook werkzaam voor het WODC. Het is een wetenschappelijk tijdschrift waarvan de redactie de verantwoordelijkheid draagt voor de inhoud en daarin onafhankelijk is van het WODC. De vraag is hoe die vrijheid in de praktijk gestalte kreeg. Hans en Marit werden in hun werk bijgestaan door een redactieraad, waarin naast onafhankelijke wetenschappers ook mensen van het WODC zitting hadden. Zij adviseerden over de keuze van onderwerpen en auteurs. Hans: 'In mijn tijd was het beleidsmatige perspectief dominant. In de redactieraad zaten destijds alleen mensen van het WODC en van Justitie. Ik heb onafhankelijkheid wel altijd bevochten, want pluriformiteit vereist onafhankelijkheid. Maar het kwam weleens voor dat Jan van Dijk, de toenmalige directeur van het WODC, naar me toe kwam en zei: "Hans, hier gaan we een themanummer over maken."'

Marit: 'In jouw tijd maakte de directeur ook deel uit van de redactieraad. Bij mij was dat niet meer zo. Frans Leeuw (de toenmalige direc-

teur) wilde zich daar niet op detailniveau mee bezighouden, al had hij wel soms suggesties voor onderwerpen, die we dan in de redactieraad bespraken. Ik had daar geen probleem mee. Ik had er niets op tegen en als er vanuit het WODC en Justitie ideeën werden aangedragen, juichte ik dat toe. Maar ik kon ook wel gewoon mijn gang gaan, ik had veel vrijheid.'

Hans en Marit merkten dat het tijdschrift een belangrijke rol speelde als informatiebron voor beleidsmakers en als medium voor debat, maar vragen zich af of het tijdschrift binnen het WODC voldoende gezien en gewaardeerd werd.

Hans: 'Binnen Justitie, maar ook bij het WODC ging de aandacht vooral uit naar onderzoek, terwijl mijn stelling altijd juist was dat Jv eigenlijk belangrijker was als informatievoorziening voor beleidsontwikkeling en voor het denken over justitie. Ik herinner me dat een externe consultant zijn "reflectie" over het WODC presenteerde. Op zijn eerste powerpointdia stond: "Justitiële verkenningen: het vehikel voor het succes van het WODC". Iedereen dacht: wat krijgen we nou? Maar het gaf goed aan wat ik altijd als doel voor ogen had gehad, namelijk dat de artikelen in Jv minstens zo belangrijk waren voor het beleid als de onderzoeken die het WODC zelf uitvoerde. Ik had ook het gevoel dat er in de criminologische wereld belang werd gehecht aan Jv. Dat merkte ik altijd in contacten, aan de mensen die ik aan de telefoon sprak. Ook wordt in Kamerstukken naar Jv verwezen, en soms worden artikelen opgepikt door de media. Folkert Jensma van het *NRC* had bijvoorbeeld regelmatig aandacht voor publicaties.'

Ook Marit stelde vast dat de buitenwereld meer aandacht leek te hebben voor Jv dan het WODC. In haar tijd werd het ook mogelijk de belangstelling voor Jv te staven. 'We zaten inmiddels in het digitale tijdperk en er werd online gepubliceerd. Vanaf een gegeven moment werd precies bijgehouden hoe vaak welke publicaties vanaf de website gedownload werden. Van de top 10 bestond vaak de helft uit bijdragen uit Jv. Meer in het algemeen had ook ik, net als Hans, weleens het gevoel dat er buiten het WODC meer waardering was dan erbinnen. Zo werd er bij visitaties en bij de raad van advies meestal wel veel belang gehecht aan Jv.'

Thematische aanpak en seminars

De thematische aanpak is altijd een kenmerkend aspect van Jv geweest, en heeft ook nooit ter discussie gestaan wanneer gedacht werd over aanpassingen aan de opzet van het tijdschrift. Die aanpak biedt lezers volgens Hans en Marit de mogelijkheid om zich echt in een onderwerp te verdiepen. Sommige themanummers van jaren terug worden nog steeds gelezen.

Marit: 'We brachten een themanummer uit over de aanpak van de schuldenproblematiek (2020/1). Dat lijkt misschien niet direct een voor de hand liggend thema voor Justitie en Veiligheid, maar het nummer was een doorslaand succes. Het heeft echt een rol gespeeld bij het in beeld brengen van perspectieven en in de discussies over nieuwe maatregelen. Je ziet ook dat je met zo'n thema een nieuwe groep lezers aanboort. Ook een succes was het themanummer over drang en dwang in de hulpverlening (2008/3), dat ik samen met Ben Rovers samenstelde. Zelfs een paar maanden geleden is het weer een paar keer gedownload. Je ziet in de statistieken terug dat het steeds weer gelezen wordt. Ook het WODC-jubileumnummer 'Het WODC en vijftig jaar onderzoek' (2023/3) vond ik echt goed gedaan. Daarin werd van een aantal grote onderzoeksthema's de ontwikkeling door de jaren heen geschetst.'

Hans: 'Themanummers blijven relevant. De thematische aanpak functioneert nog steeds ontzettend goed. Het heeft ook als gevolg dat Jv niet alleen actuele onderwerpen onder de aandacht brengt, maar ook een belangrijke zoek- en archief functie heeft. Ik merkte destijds al dat mensen, variërend van scholieren tot onderzoeksjournalisten, zoeken op thema's. Dan vinden ze bij Jv in één keer een geconcentreerde bron vol informatie. Het komt ook nog steeds voor dat ik zelf bij een onderwerp denk: maar natuurlijk, daar is een themanummer van Jv over!'

Hans en Marit beschouwen het organiseren van seminars als een geschikte activiteit om de onderwerpen die in Jv besproken worden onder de aandacht te brengen. Seminars stimuleren ook de belangstelling voor het tijdschrift zelf bij een breder publiek. Hans organiseerde bijeenkomsten rond themanummers en ook Marit heeft voorbeelden: 'Ik heb regelmatig allerlei seminars georganiseerd. In de beginjaren bij Jv heb ik een aantal keer met het CIROC samengewerkt [Centre for Information and Research on Organized Crime; red.]. Een congres dat zij organiseerden viel dan samen met een themanummer

van Jv over datzelfde onderwerp. Een aantal sprekers schreef vervolgens een bijdrage voor Jv en daar zochten we extra auteurs bij. Uitgeverij Boom Juridisch zorgde voor wat extra exemplaren, waardoor de bezoekers van het congres allen een exemplaar kregen. Op die manier hadden we beiden een stukje extra bereik en publiciteit.’

Marit vervolgt: ‘Daarnaast hebben we rond themanummers ook seminars zelf georganiseerd. Bijvoorbeeld “Criminaliteit in Noord-Brabant” (2017/2), “Krijgsmacht en politietaken” (2018/3), “Rechtspraak om de hoek” (2019/1) en de heruitgave van Frankes *Twee eeuwen gevangen* (2021/2). Het was elke keer weer spannend om zoiets te organiseren. Maar wat je wel zag: het is steeds een andere community die je aanspreekt. Dat is ook een beetje het ingewikkelde aan Jv. Je kunt niet zeggen dat het een vaktijdschrift is, want het richt zich niet op één vakgebied. Het justitierrein is zo ontzettend breed. Dat maakt het wel moeilijk om er een community omheen te organiseren.’

Agenderende rol van *Justitiële verkenningen*

De missie is duidelijk benoemd: Jv informeert beleidsmakers en fungeert als brug tussen wetenschap, beleid en praktijk. Dat alles op het gebied van justitie. In hoeverre moet Jv signalerend en agendazettend (willen) zijn? Dat blijkt een interessant gespreksonderwerp, waarbij de rollen van het WODC en het Ministerie van Justitie en Veiligheid ter sprake komen. Hans schetst hoe het WODC erin slaagde om in de periode midden jaren tachtig tot midden jaren negentig nieuwe perspectieven op veiligheidsbeleid op de kaart te zetten en daarin ook sturend te zijn. ‘Het WODC had in die tijd van Jan van Dijk echt een grote rol. Het hele preventiedenken, aandacht voor het slachtoffer, alternatieve sancties: het WODC had een hele prominente rol in het op de kaart zetten van die thema’s.’

Met die positie van het WODC kon ook Jv de brugfunctie naar beleidsmakers krachtig invullen. Door de nieuwe inzichten te bundelen en te publiceren werkte Jv mee aan het richting geven van nieuw beleid. Hans is van mening dat zowel het WODC als het Ministerie van Justitie en Veiligheid dat vernieuwende deels is kwijtgeraakt. ‘Het innovatieve vermogen is voor een groot deel verdwenen uit het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Ik zie nu vaak bij andere departementen op Justitie-achtige onderwerpen meer beleidsinitiatieven dan vanuit

Justitie en Veiligheid. Het is ook wel lastig om je daar als WODC toe te verhouden. Maar het WODC zelf lijkt een beetje volgzzaam te zijn geworden, en daarmee is ook de sturende invloed op de ontwikkeling van het veiligheidsbeleid afgenomen. Dat is jammer, want onderzoek wordt echt relevant als er een richtinggevend idee achter zit en als er een visie bij hoort hoe het beleid moet veranderen.'

Marit: 'Ja, het is nu wel een heel andere tijd. In de jaren negentig was Jan van Dijk daar ook wel heel sterk in, hij was echt een doordouwer; het lukte hem echt om dat nieuwe perspectief rondom slachtoffer-schap op de agenda te zetten van het veiligheidsbeleid.'

De selectie van thema's is voor Jv nog steeds een mogelijkheid om onderwerpen onder de aandacht te brengen. Wat zijn nu de thema's die op de agenda gezet zouden moeten worden? Polarisatie, sociale spanningen, het onbehagen in de samenleving en ook cybercriminaliteit worden genoemd als onderwerpen die nu onderbelicht zijn.

Justitie en Veiligheid zou die meer moeten omarmen en het WODC zou daar een rol in kunnen spelen.

Ook de drugsproblematiek is een thema dat ter tafel komt. De discussie gaat over de ambiguïteit voor de handhavers, die achter dealers aan rennen terwijl de burgemeester het wil legaliseren. En ook de ambiguïteit in de maatschappij, waarin een flink deel van de mensen denkt: het mag niet, maar we doen het gewoon toch.

Hans: 'Dat is zo groot. Ik zou heel graag voor elkaar krijgen dat er een groter maatschappelijk gesprek gevoerd wordt over wat we nou moeten met die drugs. En het punt is: Jv zou dit kunnen agenderen! Maar om zo'n onderwerp echt over het voetlicht te krijgen moet Jv samen optrekken met het WODC. Dat lukte vroeger mede doordat de directeur bij ons in de redactieraad zat. Dan kun je de kracht van het WODC erachter zetten. Jv is in haar eentje toch iets te veel een niche.'

Marit twijfelt of Jv zo ver moet willen gaan: 'Ja maar Hans, je formuleert hier nu wel een soort politiek doel. Jv signaleert natuurlijk wel problemen in de samenleving. Maar jij wilt echt dat Jv inhoudelijke visies neerzet en dat het beleid die visies volgt en prioriteert. Je kunt je afvragen of dat nou de belangrijkste rol van Jv is.'

Hans: 'Ja, dat is zo ja. Het komt een beetje omdat ik terugdenk aan die tijd. En toen was dat zo en vond ik dat zelf enorm stimulerend.'

Nieuwe werkwijzen

Op de vraag waar in de toekomst kansen liggen voor Jv, is de online presentatie van Jv het eerste waar Marit aan denkt. Zij geeft aan dat dergelijke ontwikkelingen stuiten op allerlei barrières die ontstaan doordat Jv onderdeel is van de Rijksoverheid. En dat er al aardig wat moeite in is gaan zitten. 'Ik ben jaren bezig geweest om het mogelijk te maken dat je niet een hele Jv moet downloaden, maar dat je losse artikelen kan bekijken. En nu nog blijft het jammer dat Jv in een repository staat, in plaats van op een toegankelijke website.'

De organisatie heeft niet altijd oog gehad voor de verschillende manieren waarop je kennis kunt uitdragen, en hoe een toegankelijke Jv daaraan zou kunnen bijdragen. Hans: 'Het primaire proces binnen het WODC is onderzoek. En dat is ook zo, als je kijkt naar omzet en aantal producten, maar als je van een iets grotere afstand kijkt, dan is Jv voor het WODC ook echt een goed vehikel voor disseminatie en zichtbaarheid.'

Als we het hebben over nieuwe ontwikkelingen, en wat voor rol Jv nog meer zou kunnen oppakken, wordt de platformfunctie genoemd.

Hans: 'Je zou een beetje communityachtig kunnen gaan denken.'

Marit: 'Ik zou het ook mooi vinden als het makkelijker wordt om naar aanleiding van een themanummer een discussie op te starten of op artikelen te reageren.' Het is een beeld dat leeft bij beide oud-hoofddirecteuren: alleen zenden is niet meer van deze tijd.

Uit hun enthousiasme om hierover mee te denken blijkt dat Jv Hans en Marit nog steeds na aan het hart gaat. Hans haalt een recent voorbeeld aan van een community van professionals die ontstaan is vanuit het symposium 'Perspectieven in polarisatie'. 'Daar zijn inmiddels zo'n 340 mensen lid van. Mensen die professioneel betrokken zijn bij het thema. Het is een hele lichte vorm: het bestaat uit een LinkedIn-kanaal, en we organiseren met enige regelmaat één fysieke bijeenkomst en twee online seminars per jaar. Ja, zoiets zou je kunnen doen. Superleuk!'

Echter, de consensus is ook wel dat Jv dat in de huidige vorm niet alleen kan. Hans: 'Eigenlijk moet je die platformfunctie vanuit het WODC opstarten. En Jv kan daar een goede rol in vervullen. De thematische aanpak van Jv kan namelijk samenhang creëren tussen alle losse WODC-onderzoeksrapporten, plus de kennis van andere auteurs erbij

betrekken. Maar het is veel werk en niet eenvoudig, dus het valt of staat met of het WODC het belang daarvan inziet.'

Afrondend

Het is mooi en leerzaam om twee oud-hoofdredacteuren te horen praten over hun ervaringen bij en ideeën voor Jv. Er blijkt een voortdurende betrokkenheid, trots en bevlogenheid uit. Als wij iets uit dit gesprek mee mogen nemen, is dat: de borst vooruit!

Hans: 'Jv is belangrijker dan je denkt. Mensen leiden de relevantie van onderwerpen altijd af van de dingen die ze zelf doen op dat moment. Terwijl je ook breder moet kijken, en precies dát doet Jv. Daar zit de kracht.' Marit: 'En daarom is de onafhankelijke positie van Jv ook zo belangrijk. Jv moet denken van buiten naar binnen, niet van binnen naar buiten. Veel onderzoek vindt plaats aan het eind van een beleids-cyclus. Als je signalerend en verkennend wilt zijn, moet je juist eerder zijn en buiten kijken.'

Met die boodschap, waarin beiden de bijzondere positie en de kracht van Jv benoemen, sluiten we het gesprek af.